

Högre än himlen

En filmhandledning
utgiven av Film & Publik, Svenska Filminstitutet
Text: Pia Huss

Åldersrekommendation: Mellanstadiet/Högstadiet

Den här handledningen vänder sig till dig som ska se och diskutera den norska filmen "Högre än himlen" tillsammans med en grupp elever på mellan- eller högstadenivå. Filmen beskriver hur vänskap kan växa tvärs över generationsgränser och förväntade beteenden. "Högre än himlen" berättar också något om att våga stå för sin egenart och gå mot strömmen.

Filmens handling

Den norska filmen "Högre än himlen" handlar om hur två ganska udda kvinnor, en mycket ung flicka och en äldre lärarinna, finner att deras nyvunna vänskap öppnar nya perspektiv på tillvaron. Tolvåriga Mari är i opposition mot allt och alla i sin omgivning. Surmulen och vresig avvisar hon varje försök till kontakt och i skolan har hon inte en enda vän. Få vet hur liten och osäker Mari egentligen är innanför det tuffa skalet.

I filmens inledning står Mari och hennes familj i begrepp att ge sig av till en skolavslutning. Vi möter Mari, hennes båda föräldrar och hennes närmast odrägligt präktige lillebror Morten. Mari vägrar sätta på sig den av brodern nystrukna klänningen och går till skolan i sin gamla vanliga T-shirt.

Under examenshögtiden stegar Morten fram till podiet och stämmer upp "Mari lilla söta", en barnvisa som Mari ständigt tvingas höra och som hon innerligt avskyr. Vad Morten genomför är inget annat än en välkammad provokation. Men Marie låter ingen ostraffat förolämpa henne. Under förevändning att få avsluta underhållningen med ett trolleri grabbar hon tag i sin lillebror och trycker ner ett ägg i hans hår varefter hon stegar ut ur den fullsatt skolaulan, genomborrade av avståndstagande blickar.

Endast en tycks kunna sätta sig in i Maris känslor: den gamla lärarinnan fröken Kjær. I den missnöjda tystnaden efter Maris "dåd" tar den ampra damen upp en ensam applåd. Fröken Kjær har själv just stått vid podiet och mottagit en bukett hängiga nejlikor från skolans nervöse rektor. Alla vet att han hymlar då han avtackar henne inför pensioneringen, men bara Fröken Kjær själv visar det öppet.

När Maris och fröken Kjærs ögon möts utväxlas ett nästan osynligt leende av samförstånd. Detta blir inledningen till en annorlunda vänskap som Maris förbluffade föräldrar inte är särskilt glada åt.

Med tiden får Mari höra berättas om fröken Kjærs stora längtan och hennes livslånga kärlek till en man vid Alexander Larsen. Mari fascinerar av de starka känslorna och av att livet kan rymma så mycket mer än vad som antyds i den småtrevliga radhustillvaro där hon själv växer upp.

Mari och fröken Kjær gör tillsammans en cykeltur till det hus som skulle blivit fröken Kjærs och Alexander Larsens gemensamma hem. Huset står öde sedan många år. På ett bord väntar ännu vinet och glasen som skulle använts vid de två älskandes förlovningsmåltid. Ur sina gömmor letar fröken Kjær fram sin gamla, aldrig brukade brudklänning, som hon ger till Mari.

Efter cykelutflykten försvinner fröken Kjær. Mari blir allt oroligare och tror det värsta. Till slut står hon inte ut med ovissheten utan beger sig en natt till det gamla huset. Hon finner fröken Kjær och får veta att Alexander Larsen åter hörts av. De beslutar sig för att söka upp honom. Fröken Kjærs känslor är förvirrade. När hon äntligen lärt sig leva utan sin älskade hör han av sig på nytt och raserar allt. Hon anser att Alexander Larsen är en padda, vilket hon gärna vill tala om för honom.

Mari lånar sina föräldrars båt och tillsammans med fröken Kjær ger hon sig av till en ö där Alexander Larsen förmodas hålla till. Där möter de den 14-åriga Henrik som bor ensam i sina föräldrars sommarhus. Mari och fröken Kjær övernattar hos Henrik. När fröken Kjær tvekar inför mötet med Alexander Larsen blir Mari rasande. "Du är en hagga!" skriker hon och hennes vrede blir inte mindre av att fröken Kjær faktiskt håller med.

Samtidigt som en mängd motstridiga känslor uppfyller fröken Kjær, upplever Mari och Henrik en egen spirande förälskelse. Mötet mellan fröken Kjær och Alexander Larsen blir av till slut, men Fröken Kjær förvänar alla ännu en gång. I filmens slutscen lämnar fröken Kjær och Mari ön. Kvar står en pojke och en gammal man. Båda har anledning att sakna dem som reser.

Mari – ett tonårsuppror

I Maris ögon är hennes familj fullkomligt hopplös. I själva verket lever Marie i en högst ordinär medelklassfamilj där föräldrarna kommit till den punkt i livet då de inser att många av deras ungdomsdrömmar aldrig kommer att förverkligas. Radhuslivet reser både yttre och inre staket. Det förväntas att man ska vara som folk är mest. Föräldrarna försöker ängsligt hålla tillbaka sina känslouttryck, men Mari genomskär deras fasad, vilket gör henne obekvämt. Mari utgör ett hot mot den tillkämpade anpassningen.

* Mari framstår som en tämligen odräglig person. Vilka tänkbara orsaker kan det finnas till hennes beteende? Går det att förstå henne? I vilken utsträckning kan man säga att Mari visar sådant som de flesta av oss känner, men som vi inte vågar uttrycka?

* Mari har begåvats med en överdrivet präktig lillebror. I

filmens inledning har han till och med på eget initiativ strukit både sin egen examensskjorta och Maris klänning. Är det troligt att Morten verkligen är ett sånt praktexemplar som han utger sig för? Av vilka skäl kan Morten tänkas vilja framstå som felfri? Hur påverkar Mortens beteende vår syn på Mari?

* "Mari lilla söta" heter visan som är Maris plåga, vilket är ganska lätt att förstå eftersom hon sannerligen varken känner sig liten eller söt. Av vilken orsak kan Morten tänkas vilja sjunga den på skolavslutningen? Är Maris reaktion begriplig?

* Maris föräldrar älskar sin dotter och verkar ha ett nästan överdrivet stort överseende med hennes dåliga humör. Kan deras stora vilja att gjuta olja på vågorna förklaras med något i deras egen relation? På vilka andra sätt skulle de kunna reagera? Skulle något kunna få Maris humör att vända? Är föräldrarnas fördragsamhet realistisk?

* I filmens inledning ber Mari till Gud om att hon under sommarlovet ska få en väninna och att hennes bröst äntligen ska växa ut. Om hon måste prioritera, så är bröstet det viktigaste. Hur kan man sammanfatta vad sommarlovet kom att innebära för Mari?

Fröken Kjær och den stora passionen

Vad kan väl vara högre än himlen annat än den passion som oftast bara drabbar en enda gång i livet? För gamla fröken Kjær fick denna passion förlamande konsekvenser. I ungdomen mötte hon sin like, det slog gnistor om deras möte. Så gick han ut på sjön för att jobba ihop pengar till bröllop, men innan han gav sig ut ristade han i väggen: "Jag älskar dig högre än himlen."

Kvar i land stod fröken Kjær. All sin längtan sydde hon in i den underbara bröllopsklänningen. Men Alexander Larsen kom aldrig tillbaka. Istället för att livs levande stå framför henne med öppen och varm famn skickade han vykort efter vykort. År efter år kom från jordens alla hörn glansiga bilder med baksidestexten "Jag älskar dig högre än himlen." Ända till den dag då också korten upphörde att komma.

Fröken Kjær upphörde dock inte att längta och älska. Hennes liv stagnerade och hennes känslor kapslades in. Fröken Kjær arbetade som lärare. Men istället för att låta kontakten med alla bullrande, blodfulla unga människor ge henne kraft att vända livet i annan riktning, slöt hon sig inom sitt skal. Utåt är hon en riktig skata. Torr, cynisk, vassnäst och buffelaktig. Det vore lögn att påstå att elever och kollegor uppskattade hennes udda personlighet.

Men det finns ett undantag: tolvåriga Mari, som själv är lika tisteltaggig och impopulär som någonsin fröken Kjær. Mari dras till fröken Kjær. Så småningom växer mellan dem en vänskap som i styrka nästan skulle kunna mäta sig med den passion som är "högre än himlen".

* Fröken Kjær blev en gång närmast dödligt sårad i kärlek. Men lång tid har gått. Kan Fröken Kjær reaktioner numera ha blivit ett beteende och/eller en fix idé? Fröken Kjær har slutit sitt inre kring minnet av den omöjliga kärlekssagan. Mot vad kan hon tänkas skydda sig? Vilka faser i sin sorg kan fröken Kjær ha gått igenom?

Kärlek och hat

Kärlek börjar med bråk, lyder ett känt talesätt. Det är en sanning med modifikation. Att kärlek och hat är två sidor av samma mynt visar alltför ofta de reaktioner som utlöses hos den som blir övergiven av sin älskade. Då handlar detta hat förmodligen mest om sårad stolthet och stor sorg.

Barn visar ofta sin förtjusning för det motsatta könet genom att retas, dra i håret och så vidare. Mari och fröken Kjær närmar sig varandra på sitt eget vis. Mari smetar glass i ansiktet på fröken Kjær. Handlingen ersätter en smekning, vilket fröken Kjær förstår. Hon och Mari är av samma ull. Fröken Kjærns känsloliv är mer av smockor än av smek.

* Vad får vi veta om de båda huvudpersonerna i scenen där Mari smetar ner fröken Kjærns ansikte med glass? Varför är denna scen så betydelsefull? Är den begriplig och igenkännbar? Vad kan Mari tänkas vilja uttrycka? Vad berättar scenen om fröken Kjærns karaktär?

* Både Mari och fröken Kjær är två starka och självständiga kvinnor. Ge exempel på situationer där de klarar av svårigheter genom vilja och mod. Vad får Mari och fröken Kjær att dras till varandra? Vilka är fröken Kjærns och Maris starkaste respektive svagaste sidor? Är porträtten av dessa udda damer realistiska?

* Finns det något i ett vänskapsförhållande mellan en äldre och en yngre person som inte kan tillgodoses i en vänskap mellan två jämnåriga? Vilka orsaker kan det finnas till att fröken Kjærns kärlekshistoria blir så viktig också för Mari?

Ett dramatiskt möte

Mötet mellan fröken Kjær och Mari är dramatiskt. Deras relation får konsekvenser, inte bara för dem själva utan också för omgivningen. Maris föräldrar blir till exempel så omskakade att de säkert får anledning att fundera både över sin egen relation och över sitt förhållande till barnen.

Men Mari och fröken Kjær är inte alltid starka och utagerande. Båda visar också sin svaghet, men styrkeförhållandet växlar. I varje scen där styrka möter svaghet finns en inneboende konflikt, i bästa fall finns i denna konflikt en dramatisk rörelse som leder förloppet vidare framåt.

* Många scener i filmen berättar om olika styrkeförhållanden, om pondus och auktoritet. Vem som i en viss situation utvecklar mest styrka styrs också av yttre omständigheter och av hur omgivningen reagerar. Hur påverkar till exempel rektor fröken Kjærns beteende under avslutningen? Hur påverkar fröken Kjærns rektorns beteende?

Högstatus och lågstatus skapar dramatik

Inom dramatiken talar man ibland om hög- och lågstatuspersoner. Då menar man inte status i bemärkelsen förmögenhet eller samhällsställning. Istället tänker man på vem som i en viss situation har känslomässigt övertag. Ofta är den psykologiska laddningen mellan två personer som skapar dramatiken i en scen. Denna typ av status kan pendla fram och tillbaka mellan individerna i ett dramatiskt förlopp.

* Diskutera utifrån dessa kriterier vem som är högstatus och lågstatus i några av följande scener. Vad är det som karaktäriserar en person i högstatus respektive lågstatus? Försök att

beskriva kroppsspråk, kläder och repliker. Har samma person högstatus hela tiden?

- * Mari vägrar sjunga en födelsedagsvisa för fröken Kjär.
- * Maris pappa försöker hämta Mari efter födelsedagsbjudningen.
- * Fröken Kjär och Mari hos Mari då det varit borta under natten.
- * Mari och Fröken Kjär i båten på väg till ön.
- * Fröken Kjär på taket till Henriks hus på ön.
- * Fröken Kjärs möte med Alexander Larsen.
- * I båten hem från ön.

Mer om s.k. statustransaktioner och om hur man inom dramatikern, liksom i själva livet, ständigt agerar i olika slags rollspel, kan man läsa i dramatikern och teaterpedagogen Keith Johnstones bok "Impro". Boken ger en lättillgänglig analys av teaterskapandet samt många konkreta övningsexempel.

Bok och film

Boken "Högre än himlen" utkom första gången på svenska 1992. Filmens manuskript skiljer sig en del från boken. Det som framför allt innebär ett problem när man förvandlar en bok till film är att gestalta personerna så att man får en inblick i deras inre värld. I en bok är det lätt att låta läsaren ta del av personernas tankar och funderingar. Också på film förekommer ibland avsnitt där vi får lyssna till huvudpersonernas inre monolog, men filmens styrka är att man i bild mycket påtagligt kan presentera olika personer och beskriva rum och miljöer.

* Läs gärna boken som ligger till grund för filmen och fundera över vad som skiljer bok och film. Diskutera likheter och olikheter. Hur måste en text vara formulerad för att bli begriplig som scen i en film?

* Författaren Klas Hagerup har själv skrivit manus till filmen. På vilket sätt har han bearbetat historien för film? Vilka teman har han valt att förstärka i filmen. Vad har han valt att tona ner?

Klas Hagerup, författare

Klas Hagerup är född 1946 i Oslo. Så här berättar han själv om de två "udda damer" som han berättat om i boken och filmen "Högre än himlen":

"Högre än himlen är det roligaste jag upplevt som författare. Min första tanke var att skriva om en elak flicka och det är Mari också i början av boken. Men medan jag skrev, blev jag alltmer förtjust i henne. Den gamla sura lärarinnan dök upp som ett slags eko av flickan. Båda två är instängda varelser, vilka kan explodera i ett vulkanutbrott. Mari gör många saker som jag själv hade velat göra när jag var i hennes ålder."

Berit Nesheim, regi

Berit Nesheim är född 1945 i Bergen. Vid sidan av filmarbetet är hon verksam på norska radions barn- och ungdoms-avdelning. Berit Nesheim började med dokumentärfilmer och långfilmsdebuterade 1991 med "Frida med hjärtat i handen". Om arbetet med "Högre än himlen" berättar hon:

"Det är en spännande utmaning att förmedla humor på vita duken och en stor glädje att få människor att skratta. Men humor är en allvarlig sak. Jag söker efter humorn först och främst i normala mänskliga situationer, vilka skänker publiken en möjlighet att känna igen sig."

Produktionsuppgifter

Regi – Berit Nesheim
Produktion – Northern Lights A/S
i samarbete med Norsk Rikskringkasting Drama och Schibsted Film A/S, Norge 1993
Producent – Axel Helgeland (Northern Lights)
Medproducent – Karin Bamborough (NRK Drama)
Manuskript – Klaus Hagerup, efter sin egen roman
Manuskonsulent – Kirsten Bonnen Rask
Foto – Philip Øgaard
Klippning – Lillian Fjellvær
Ljuddesign – Jan Lindvik
Originalmusik – Geir Böhren och Bent Åserud
Scenografi – Frode Krogh
Kostym – Torkel Ranum
Rekvisitör – Dag Bjune
Maskör – Anne-Lise Domeisen

I rollerna

Fröken Rebekka Kjær – Harriet Andersson
Mari – Inger Lise Winjevoll
Morten – Arne Willy Granli Johnsen
Bente – Birgitte Victoria Svendsen
Ronald – Henrik Scheele
Henrik – Aslak Ø. Bogersrud
Aleksander Larsen – Joachim Calmeyer
Fru Beck – Jorunn Kjellsby
Rektorn – Per Jansen
Beate – Gunhild Enger

Tekniska uppgifter

Originaltitel – Høyere enn himmelen
Speltid – 89 minuter
Längd – 2.451 meter (35 mm)
Bildformat – Vidfilm (1:1,66)
Ljudsystem – Dolby Stereo Spectral Recording
Censur – Tillåten från 7 år
Översättning – Nenne Runsten
Svensk premiär – 4 mars 1994

Distribution

Sandrew Film AB, Box 5612
114 86 Stockholm
Telefon: 08-23 47 00, telefax 08-10 38 50

Filmhandledningar ges ut av Svenska Filminstitutet, Film & Publik, Box 27 126, 102 52 Stockholm.

De publiceras i tidskriften Zoom. Filmhandledningar kan beställas mot porto- och exp.avgift.

Till vissa filmhandledningar finns en studiekassett med utdrag ur filmen (150 kr inkl moms + porto).

www.sfi.se/skolbio